

Anna Wawrzonkiewicz-Słomska

Pojęcie nazwy oraz funktora

The notions of name and functor

Keywords: *philosophy, logic, history of philosophy, history of logic, notion, name, functor*

Kategorie syntaktyczne służą do tego, o czym była mowa wyżej, czyli pełnią zróżnicowane role w budowaniu wyrażeń złożonych. Kategoriami syntaktycznymi są zdania i nazwy [Tyrała, 2001: 43], a także niektóre funktory.

Zdania to wyrażenia [Drozdowicz, Melosik, Sztajer, 2009: 21], które głoszą, że coś jest tak a tak. Zatem w sensie logicznym, zdaniem jest stwierdzenie: „Ziemia jest planetą”.

Nazwy to, ogólnie rzecz biorąc, wyrazy należące do słownika danego języka, które w zdaniu typu A jest B mogą pełnić funkcję podmiotu lub orzecznika, budować jego logiczny sens. W zdaniu „Ziemia jest planetą” wyrazy „Ziemia” i „planeta” są nazwami. Już z tego przykładu widać, że nazwa może oznaczać jakiś konkretny, jednostkowy przedmiot, ale też może mieć charakter ogólny. W pierwszym przypadku mówimy o nazwie jednostkowej, w drugim – o nazwie ogólnej. W naszym zdaniu „Ziemia” – to nazwa jednostkowa, która oznacza konkretną planetę w układzie słonecznym, „planeta” natomiast – to nazwa ogólna oznaczająca każde ciało niebieskie. Znaczeń wyrazów uczymy się wraz z językiem, do którego te wy-

razy należą. Znaczenie nazwy nazywa się także pojęciem. Ustalić pojęcie jakiejś nazwy to tyle, co ustalić jej znaczenie.

Na koniec tego akapitu można dodać jeszcze, że powyższe wyrażenia grupujemy w kategorii syntaktyczne, np. w nazwy określonego rodzaju, gdy dane wyrażenie można zastąpić innym bez zmiany sensu zdania. I tak „Ziemia jest planetą” możemy wrazić inaczej: „Ziemia to planeta”. Takich przykładów w języku jest wiele i stanowią o jego bogactwie.

Ponadto w budowie zdań ważną rolę pełnią także funkторы [Rynio, 2004: 33]. Funktorami nazywa się wyrazy lub wyrażenia, które nie są zdaniami ani nazwami, służą bowiem, do wiązania nazw czy zdań w wyrażenia bardziej złożone. Jest ich wiele rodzajów w zależności, jakiego rodzaju wyrażenie będą wiązały w bardziej złożoną całość oraz w zależności, jakiej kategorii syntaktycznej jest dane łączone wyrażenie. Rozróżniamy, więc funkторы zdaniotwórcze, nazwotwórcze [Rynio, 2004: 33], a także funktorotwórcze. Zdaniotwórcze łączą części składowe zdania, nazwotwórcze – nazwy, ostatnie funktorotwórcze, wiążą prostsze funkторы w ten sposób, że powstają funkторы bardziej złożone. Wyrazy lub zdania, które są przez jakiś funktor wiązane w jedną całość, nazywamy argumentami [Wojtyła, 1986: 27-39] tego funkтора.

„Dla łatwego odróżnienia rodzajów funktorów wprowadza się następujący sposób ich znakowania” [Kwieciński, 2000: 31], przyjmuje się, że litera z oznacza jakieś zdanie, a n - jakąś nazwę. Opis funkтора podaje się tak, że nad kreską przy pomocy wyżej wymienionych liter pisze się, co tworzy dany funktor, a pod kreską pisze się odpowiednią literę tyle razy, ile i jakiego argumentu wymaga dany funktor. Uprościmy to podając przykłady i tak: słowo „żółty” jest funktozem nazwotwórczym od jednego argumentu nazwowego, co umownie zapisujemy jako funktor rodzaju n/n. Wystarczy jednak do słowa „żółty” dołączyć jedną nazwę, aby powstała nazwa złożona na przykład „obraz” i zapiszemy to wtedy jako - n/nn, ponieważ słowo nad kreską jest funktozem nazwotwórczym od dwóch argumentów nazwowych. Funktozem zdaniotwórczym będzie słowo „leży” od jednego argumentu nazwowego, - z/n, wystarczy, bowiem, dodać do niego nazwę

„kot” uzyskamy zdanie „Kot leży”. Słowo „smacznie” jak i inne przysłówki, jest funktorem funktorotwórczym od argumentu funktorowego, ponieważ jeśli dołączymy do niego funktor „śpi”, to otrzymamy funktor zdaniotwórczy od argumentu nazwowego „śpi smacznie”.

Poniżej przedstawię kilka rodzaju funkcji wypowiedzi, to jest:

- **Funkcję opisową:** to znaczy taką, która zajmuje się wypowiedziami pewnego kształtu jako środkiem opisu, to znaczy że jest tak a tak albo, że tak a tak nie jest [Kwieciński, 2000: 31]. „Ta funkcja wypowiedzi jako środka opisu jakiś określonych stanów rzeczy jest przedmiotem zainteresowania semantyki” [Kwieciński, 2000: 33].
- **Funkcję ekspresyjną** [Wagner, 2005: 36]: to znaczy funkcję, która polega na wyrażaniu przez nasze wypowiedzi przeżycia, pragnienia czy uczucia. Są to wypowiedzi, które mogą wyłącznie dawać wyraz naszym przeżyciom wewnętrznym, np. bólu czy radości. Tą funkcją wypowiedzi interesuje się pragmatyka. (Dodać tu jeszcze można, że przedmiotem zainteresowania pragmatyki jest także funkcja sugestywna, jaką może spełniać wypowiedź w stosunku do swojego odbiorcy).
- **Funkcję preformatywną** [Wagner, 2005: 36]: polegająca na tym, że poprzez wygłoszenie (czy też napisanie lub podpisanie) pewnych wypowiedzi w danym środowisku kulturowym, w określonym układzie życia społecznego dokonuje się aktów o charakterze umownym, konwencjonalnym, jak na przykład złożenie przyrzeczenia, przyznanie komuś odznaczenia. Ważne jest tu dokładnie to, co jest wypowiedziane, a sama wypowiedź nie opisuje, nie wyraża jakiś przeżyć, ale jej dokonanie w należyty sposób stać się może podstawą obowiązywania nakazów, zakazów określonego rodzaju.

Na koniec wypada przypomnieć wcześniejsze rozróżnienie ekstensjonalne i intensjonalne mające również zastosowanie w wyrażeniach. Wyjaśnię to w odniesieniu do zdań. Pierwsze wiążą się z sytuacją, gdy denotacja (oznaczenie) wyrażenia złożonego, w tym wypadku zrozumienie zdania – zależy od denotacji wyrażeń składowych. Gdy za denotację przyjmie się

wartość logiczną zdania złożonego, to ekstensjonalne jest takie zdanie, którego wartość zależy wyłącznie od wartości logicznej składników: zdań składowych, budujących to zdanie złożone. Jeśli są one prawdziwe, to i całe zdanie złożone, jest prawdziwe [Gordon, 2007: 176]. W odniesieniu do zbiorów przyjmuje się, że dwa zbiory są identyczne, gdy wszystkie ich składniki są wspólne.

Zdania (wyrażenia) są intensjonalne, gdy nie przysługuje im cecha ekstensjonalności. Mogą to być zdania mówiące o stanach umysłu, związkach przyczynowych lub czasowych itp. Są, więc intensjonalne, ponieważ ich wartość logiczna, (czyli prawdziwość bądź fałszywość) zależy nie tylko od elementów składowych (np. od prawdy/fałszu zdań składowych zdania złożonego), ale i od innych czynników. Między członami tego wyrażenia (np. między zdaniami składowymi zdania złożonego) zachodzą inne jeszcze relacje [Lejman, 1984: 15-4]. Zdania te wchodzą ze sobą w związki, np. w związek przyczynowo-skutkowy – jak związek wynikania. Zatem wartość logiczna tych zdań wykracza poza proste wywody logiczne, a według niektórych teorii wykracza poza samą logikę.

Summary

Syntactic categories fulfil different roles in constructing compound expressions. Sentences and names, and also some functors are syntactic categories.

Sentences are expressions which state that something is this way and not another. Therefore, in the logical sense, a sentence is a following statement: "The earth is a planet".

Sentences (expressions) are intensional when they do not deserve a feature of extensionality. There can be sentences saying about conditions of the mind, causal or time relationships etc. Therefore, they are intensional because their logical value (i.e. truth or falsity) depends not only on component elements (e.g. from truth / falsity of clauses of the compound sentence), but also on different factors. Between the modules of this expression (e.g. between the component sentences of the compound sentence) some more dif-

ferent relations occur. These sentences get in relationships between them, e.g. in the cause and effect relationship - as a logical implication relation. Therefore, the logical value of these sentences goes beyond simple logical deductions, and according to some theories goes beyond logic itself.

- [1] Ajdukiewicz, K. 1965. *Język i poznanie*, T. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [2] Ajdukiewicz, K., 1974. *Logika pragmatyczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [3] Borkowski, L. 1972. *Elementy logiki formalnej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [4] Gregorowicz, J. 1996. *Zarys logiki dla prawników*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [5] Kotarbiński, T. 1974. *Kurs logiki dla prawników*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [6] Kraszewski, Z. 1971. *Główne zagadnienia logiki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [7] Kraszewski, Z. 1975. *Logika nauka rozumowania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [8] Lipczyńska M., Wolter W. 1973. *Elementy logiki – wykład dla prawników*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [9] *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, pr. zb. pod. red. Posiad A., Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983.
- [10] Omyła, M. 1995. *Zarys Logiki*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- [11] Pasenkiewicz, K. 1980. *Logika ogólna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [12] Schaff, A. 1964. *Język a poznanie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [13] Scholz, H. 1965. *Zarys historii logiki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [14] Stanosz, B. 1975. *Ćwiczenia z logiki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [15] Stępień, A.B. 2001. *Wstęp do filozofii*, Towarzystwo Naukowe Kul., Lublin.
- [16] Ziemiński, Z. 2002. *Logika praktyczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.